

Bērna valodas attīstība un tās traucējumi: problēmas un risinājumi

LLA 1. starptautiskā zinātniskā konference

Konferences tēžu krājums

ISSN 2255-9477

Latvijas Logopēdu asociācija
2013. gada 2. marts
Rīga

Konferences organizācijas komiteja:

Baiba Trinīte, LLA valdes priekšsēdētāja

Ilze Martinsone, LLA Mācību centra direktore

Valērija Selga, LLA valdes locekle

Gunta Ozoliņa, LLA valdes locekle

Ija Bauska, LLA valdes locekle

Laila Staļģe, LLA valdes locekle

Sarmīte Tūbele, LLA valdes locekle

Regīna Šaca, LLA valdes locekle

Ramona Straume, LLA valdes locekle

Tatjana Kuļbacka, LLA valdes locekle

Svetlana Kukare, LLA valdes locekle

Marija Ovsjaņikova, LLA sekretāre

Tēžu krājuma sastādītāja: Baiba Trinīte

SATURS

Konferences programma	4
Markus D. Bērna valoda lingvista skatījumā	5
Tūbele S. Runas un valodas traucējumu korekcija kā mācīšanās traucējumu profilakse	6
Ivoškuviena R. Simbolu izmantošana bērnu valodas attīstīšanā	7
Gruzaite V., Ivoškuviena R. Rīšanas traucējumi bērniem	9
Tomele G. Montesori pedagoģija runas un valodas traucējumu korekcijā	11
Trinīte B. Valodas attīstības īpatnības bilingvāliem bērniem	12
STENDA REFERĀTI	13
Lūžniece L. Korekcijas iespējas jauniešiem ar stostīšanos	13
Buša K. Skaņu izrunas traucējumi priekšlaicīgi dzimušiem bērniem 5 gadu vecumā	13
Tiltiņa M. Agrīnas runas terapijas iespējas interdisciplinārā komandā	14
Kļaviņa I., Pavasare A. Pieredze atbalsta personāla komandas darba izveidē Garkalnes vidusskolā	15
Cīrule N. Darba burtnīcas "Es varu" vārdu krājuma paplašināšanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību	15
Cupere I. Stāstītprasmes attīstīšana bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību	16
Tihomirova I. Tematiskie uzskates attēli, kā viens no līdzekļiem vārdu krājuma palielināšanai 1.klases skolēniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību sporta stundā	17
Artjomenko V., Vidžis A., Boihmane P., Zolotuhova J., Blūmentāle I., Broka K. Audiovizuālo runas parametru izvērtēšana pacientiem ar izņemamām zobu protēzēm	18
Klatenberga I., Kušķe S., Blūmentāle I., Straume R. Komunikācijas spēju vērtējums mentāli retardētiem bērniem ar kohleāro implantu	19
IZSTĀDES MATERIĀLI	199

PROGRAMMA

LLA 1. starptautiskā zinātniskā konference veltīta Eiropas logopēdu dienai
Bērnu valodas attīstība un tās traucējumi: problēmas un risinājumi
 2013. gada 2. marts VEF kultūras pils, Ropažu iela 2.

9.00 -10.00	Dalībnieku reģistrācija
10.00-10.30	Konferences atklāšana
Rīta plenārsēde. <i>Sēdi vada B.Trinite, MSc</i>	
10.30-11.00	Prof. D.Markus , Dr.habil.philol., Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija <i>Bērna valoda lingvista skatījumā</i>
11.00-11.30	Prof. S.Tūbele , Dr.paed., Latvijas Universitāte <i>Runas un valodas korekcija pirmsskolā kā mācīšanās traucējumu profilakse</i>
11.30-12.00	Prof. R.Ivoškuviena , Dr.paed., Šauļu Universitāte, Lietuva <i>Simbolu izmantošana bērnu valodas attīstīšanā</i> Referāts krievu valodā
12.00-12.15	LLA pilnsapulce. Gada pārskata apstiprināšana.
12.15-13.15	Izstāde, stenda referāti, kafijas pauze
Pēcpusdienas plenārsēde. <i>Sēdi vada G.Ozoliņa, MSc</i>	
13.15-13.45	V. Gruzāite, R. Ivoškuviena , Šauļu Universitāte, Lietuva <i>Rīšanas traucējumi bērniem</i> Referāts krievu valodā
13.45-14.15	G.Tomele , MSc, Liepājas Universitāte <i>Montesori pedagoģija runas un valodas traucējumu korekcijā</i>
14.15-14.45	B.Trinīte , MSc, Liepājas Universitāte <i>Valodas attīstības īpatnības bilingvāliem bērniem</i>
14.45-15.15	Gada logopēda balvas un LLA Atzinības rakstu pasniegšana
15.15-17.00	Pēcpusdienas tēja un uzkodas neformālā gaisotnē.
Stenda referāti	
L. Lūžniece , Rīgas 85.vidusskolas logopēde <i>Korekcijas iespējas jauniešiem ar stostīšanos</i>	
K.Buša , Zemgales veselības centrs, Latvijas Universitāte <i>Skaņu izrunas traucējumi priekšlaicīgi dzimušiem bērniem 5 gadu vecumā</i>	
M.Tiltiņa , Veselības centrs – 4, Bērnu veselības centrs <i>Agrīnās runas terapijas iespējas interdisciplinārā komandā</i>	
I.Kļaviņa, A.Pavasare , Garkalnes vidusskolas logopēdes <i>Pieredze atbalsta personāla komandas darba izveidē Garkalnes vidusskolā</i>	
N.Cīrule , Latvijas Universitāte <i>Darba burtņīca „Es varu” vārdu krājuma paplašināšanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību</i>	
I.Cupere , Rīgas 220. pirmsskolas izglītības iestādes logopēde <i>Stāstītprasmes attīstīšana bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību pirmsskolas vecumā</i>	
I.Tihomirova , Rīgas 24.pamatskolas sporta skolotāja <i>Tematiskie uzskates attēli, kā viens no līdzekļiem vārdu krājuma palielināšanai 1.klases skolēniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību sporta stundā</i>	
Artjomenko V., Vidžis A., Boihmane P. u.c. , RSU <i>Audiovizuālo runas parametru izvērtēšana pacientiem ar izņemamām zobu protēzēm</i>	
Klatenberga I., Kuške S., Blumentāle I., Straume R. Latvijas Bērnu Dzirdes centrs <i>Komunikācijas spēju vērtējums mentāli retardētiem bērniem ar kohleāro implantu</i>	

BĒRNA VALODA LINGVISTA SKATĪJUMĀ

Prof. Dace Markus, Dr.habil.philol.
Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija

Latviski runājošu bērnu valodu ilgus gadus pētīja profesore Velta Rūķe-Draviņa Zviedrijā. Tie ir pirmreizēji latviešu bērnu valodas pētījumi, kas veikti tradicionālā valodniecības formā, aprakstot bērna valodas pakāpenisku attīstību un paturot prātā atšķirības no pieaugušo valodas. Latvijā mērķtiecīgi bērna valodas pētījumi sākās vēlu, pašlaik to dara Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas Bērna valodas pētījumu centrā. Publicētas monogrāfijas un raksti, izdota bērnu valodas vārdnīca. Pēc savāktajiem un apkopotajiem bērnu stāstījumiem un zīmējumiem izveidota elektroniska datu bāze, tā pieejama RPIVA Bērnu valodas pētījumu centra mājas lapā.

Pētnieku jaunākie darbi ir ontolingvistiski ievirzīti, tajos pēta valodu kā patstāvīgu fenomenu saistībā ar bērna intelektuālo, emocionālo un fizisko attīstību. Šādos pētījumos aicinām bērnus stāstīt, kā viņi izprot kādu jēdzienu. Pētnieks ieraksta runu diktofonā un transkribē to. Papildus aicinām bērnu jēdzienu attēlot zīmējumā un stāstīt arī par uzzīmēto. Bērns cenšas atklāt savas asociācijas, emocionālo pieredzi, savukārt pētnieks pēc materiāliem analizē ne tikai bērna valodas attīstību, bet arī viņa vērtības - labo, skaisto un derīgo, viņa pasaules uztveri un to, kas palīdz vai traucē attīstību. Tā kā stāstījumu un zīmējumu saturs atspoguļo to, kas pasaulē ir bērnam būtisks, materiāli liecina gan par ģimenes un sociālās sfēras vērtīborientāciju, gan par bērna paša izjūtām un attieksmi. Bērns atklājas kā valsts, nācijas, ģimenes, konkrēta dzimuma pārstāvis un kā individualitāte, viņa sajūtais, izjūtais un izveidojusies attieksme, nonākot līdz vārdam un tā lietojumam, ir tas izdzīvotais komplekss, ko saucam par vērtību pārdzīvojumu. Protams, vienmēr ir iespējams šajos tekstos tradicionāli analizēt valodu, runu un tās traucējumus.

RUNAS UN VALODAS TRAUCĒJUMU KOREKCIJA KĀ MĀCĪŠANĀS TRAUCĒJUMU PROFILAKSE

Prof. Sarmīte Tūbele, Dr.paed.
Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas
fakultāte, Pedagoģijas nodaļa

Labi attīstīta valoda ir būtisks priekšnoteikums sekmīgām mācībām skolā. Runas un valodas traucējumi būtu diagnosticējami savlaicīgi, lai laikus uzsāktu koriģējoši attīstošā darbība problēmas novērstu vai vismaz ievērojami mazinātu.

Zinātniska pieeja, izveidojot un pilnveidojot medicīniskās, psiholoģiskās, pedagoģiskās un logopēdiskās metodes, dod iespēju pilnvērtīgi izmantot bērna organisma aizsargmehānismus. Runas un valodas traucējumu gadījumos profilaktiskie pasākumi ir veicami visos koriģējoši attīstošās darbības posmos un arī dažādās pakāpēs.

Lai izvērtētu profilaktisko pasākumu iespējas, ir jāpārzina bērna attīstība ontogēnēzē un runas attīstības likumsakarības. Vērā ņemama ir vides un psihosociālo faktoru ietekme, kas pozitīvi vai negatīvi ietekmē bērna runas un valodas attīstību.

Runas un valodas traucējumu ģenēzē var runāt par trijiem profilakses veidiem: primārā profilakse, kas paredz runas traucējumu rašanās aizkavēšanu, lai tie vispār nerastos; sekundārā profilakse, kuras iedarbības rezultātā runas un valodas traucējumi neiegūst hronisku raksturu vai nepāriet sekundāros traucējumos; terciārā profilakse, kas izpaužas to cilvēku, kam ir runas un valodas traucējumi, sociālajā un darba adaptācijā, rehabilitācijā.

Tā kā runas traucējumi ietekmē bērna visu psihisko attīstību, personības veidošanos un uzvedību, tad jau esošiem runas valodas traucējumiem nedrīkst ļaut padziļināties un nostiprināties. Logopēda uzdevums ir nepieļaut noturīgu mācīšanās traucējumu veidošanos vai vismaz mazināt to izpausmes.

Tā, piemēram, ja bērnam ir fonemātiskās uztveres mazattīstība, tad pirmsskolas vecumā jauktās skaņas rada neizpratni par vārdu nozīmi (ja šie vārdi atšķiras ar vienu pazīmi, piemēram, balsīgumu: *pumpa* – *bumba*; patskaņu garumu: *kazas* – *kāzas* utt.), bet skolas vecumā jau veidojas specifiskas kļūdas rakstīšanā un lasīšanā. Skaņu analīzes un sintēzes iemaņu trūkums arī izraisa specifiskas kļūdas gan rakstos, gan lasīšanā un izraisa grūtības apgūt lasīt un rakstītprasmi. Šīs problēmas savukārt izraisa citas – skolēnam var veidoties uzvedības traucējumi, kas skolotājam ir acīmredzami un traucējoši un īsto cēloni var arī nepamanīt.

SIMBOLU IZMANTOŠANA BĒRNU VALODAS ATTĪSTĪŠANĀ

Prof. Regina Ivoškuviena, Dr.paed.
Šauļu Universitāte, Lietuva

Veidojot bērnu valodas attīstīšanai piemērotus teorētiskos, metodoloģiskos pamatus un praktiskos materiālus atklājas, ka dažkārt bērniem ir grūti iegaumēt un saglabāt verbālo informāciju. Nereti tas notiek cerebrālās patoloģijas dēļ, kad ir grūtības organizēt runas orgānu darbību un verbāli komunicēt. Iemesls var būt arī problēmas sajūtu uztverē, ķermeņa valodas izmantošanā un skaņu vokalizēšanā. Tāpēc tika aktualizēta problēma par alternatīvās komunikācijas līdzekļiem, kurus bērni varētu izmantot ne tikai komunikācijā, bet arī valodas attīstības traucējumu novēršanā.

Izveidoti 1500 simboli – ideogrammas – noteiktas zīmes, ar kurām var apzīmēt priekšmetus, darbības, personas, vajadzības, vēlmes, priekšmetu īpašības, svētkus un nozīmīgus datumus, laika un telpiskas attiecības, emocijas un jūtas, kustību izpildīšanas veidus, sajūtas, abstraktus jēdzienus utt. Ideogrammas var lietot arī skolēni, kuriem ir grūtības apgūt lasītprasmi vai ir problēmas lasītā uztverē. Ideogrammu pielietošanas prasme ir atkarīga no personas vecuma, komunikācijas traucējuma veida, intelekta, vispārējās un

7

smalkās motorikas īpatnībām, sensorā traucējuma veida, skaņu uztveres līmeņa.

Pētījumi pierāda, ka bērniem ar valodas, dzirdes un citiem traucējumiem, raksturīga verbālās atmiņas nepietiekamība. Verbālo atmiņu veicina redzes uztvere un redzes atmiņa. Ideogramma izsaka domas, palīdz saprast katra vārda konkrēto nozīmi un tā vārda vietu teikumā. Tomēr ideogrammas ļoti vienkāršo valodas gramatikas uztveri un apguvi. Nerunājošiem bērniem vai bērniem ar runas iedīgļiem simboli palīdz saprast un iegaumēt vārdus, plānot darbības, izveidot teikumu pēc sižetiskā attēla. Simboli veicina dažādu vārdu pielietošanu runā un atvieglo vārdu uztveri. Izveidotajā ideogrammu metodikā ir norādītas vispārējās un specifiskās prasības, kā arī mācīšanas posmi. Pirmais posms – pasīvā un aktīvā vārdu krājuma veidošana; otrais – nepaplašināta teikuma veidošana; trešais – divu vārdu teikuma paplašināšana pēc atbildes uz jautājumiem, kuri pieprasa vārdu – simboli, kuri tālāk tiks ietverti teikumā; ceturtais – īsa stāstījuma veidošana no dažiem teikumiem; piektais – stāstījuma veidošana ar simboliem pēc sižetiskā attēla; sestais – dzejoļa satura veidošana ar simboliem; septītais – patstāvīgā saistītā stāstījuma veidošana.

Pamatojoties uz bērna spēju izvērtēšanas rezultātiem, individuālajā bērna mācīšanas/attīstīšanas programmā tiek noteikti valodas attīstīšanas mērķi, veidi, līdzekļi, ideogrammu izmantošanas paņēmieni. Ideogrammu pielietošana bērniem līdz 3 gadu vecumam veicina vārdu krājuma paplašināšanu, kvalitatīvi uzlabo teikumu un stāstījumu struktūru, jo vizuāli izveidots teikuma un stāstījuma modelis palīdz bērniem strukturēt domas un saglabāt domu secību. Simboli veicina bērnu motivāciju, ieinteresē darbībās, pievērš uzmanību vārda nozīmei, bet redzes uztvere aktivizē prasmi izteikt vārdus ar tēlu, attīsta patstāvību, jo bērni mācās lasīt pēc simboliem saliktas pasakas.

Domu izteikšanā svarīgi ne tikai verbālā komunikācija, t.i. komunikācija ar valodu, bet arī neverbālā komunikācija.

Neverbālā komunikācija (žesti, mīmika, ķermeņa kustības, stāja u.c.) bieži lietojama papildus domu izteikšanai ar vārdiem. Runas un valodas

traucējumi izpaužas dažādi – bērns var vispār nerunāt vai viņa komunikatīva funkcija var būt daļēji apgrūtināta.

Kad bērns nevar komunicēt ar valodu, t.i. runāt, viņš lieto žestus, simbolus, saziņā pielieto priekšmetus vai vokalizē (izmanto tikai balsi).

Alternatīvās komunikācijas līdzekļu atlase atkarīga no bērna attīstības traucējuma veida. Ar alternatīvās komunikācijas līdzekļu palīdzību cilvēks izsaka personiskās vajadzības, izzina apkārtējo vidi, pierāda dzīves patstāvību un integrācijas sabiedrībā nepieciešamību.

Ja tādas iespējas nebūtu, bērns vai pieaugušais justos izstumts, izolēts, vientuļš, nevarētu izteikt savas domas, veidot kontaktus, justos nepilnvērtīgs.

No lietuviešu valodas tulkoja Janīna Ponomorjova, Liepājas speciālās skolas logopēde.

RĪŠANAS TRAUCĒJUMI BĒRNIEM

9

Regina Ivoškuvienē¹, Vale Gružaite²

¹Šauļu Universitāte, ² Šauļu Agrīnās rehabilitācijas dienests, Lietuva

Logopēdiem ir ļoti svarīgi noteikt un izvērtēt rīšanas traucējumus, jo runas un rīšanas funkcijas pilda vieni un tie paši orgāni. Ceļš barības norīšanai un gaisa novirzīšanai uz elpošanas orgāniem ir gandrīz identisks. Dažādu mutes, rīkles un citu orgānu bojājumu vai funkcijas traucējumu dēļ tiek traucētas arī rīšanas un runas funkcijas.

Rīšana – ir process, kad šķidrums vai ar siekalām sajaukts ēdiena kumoss no mutes dobuma, caur rīkli un barības vadu nonāk kuņģī. Rīšanas process ietver sevī sūkšanu, košanu, košļāšanu, ēdiena bolusa izveidošanu un norīšanu. Logopēdam jāsniedz palīdzība tikai tādos gadījumos, ja rīšanas traucējumi tiek diagnosticēti mutes dobuma orgānos (līdz rīkles robežām).

Pētījuma objekts – 2 mēnešu līdz 6 gadu vecu bērnu rīšanas un runas īpatnības, un to ietekme uz valodas attīstību, agrīni diagnosticētie rīšanas

traucējumi – veids kā prognozēt un izvairīties no runas un valodas traucējumiem.

Izveidota rīšanas prasmju, komunikācijas un valodas attīstīšanas shēma, kura sastāv no divām daļām. Pirmā daļa izveidota pamatojoties uz *Morris* un *Klein* (1978) barošanas prasmju attīstības vērtējumu (atļauja ir saņemta no autoriem).

Otro daļu izveidoja autores. Otrā daļa ir komunikāciju un runas prasmju novērtēšana. Šī daļa izveidota pamatojoties uz vecumam atbilstošām bērna runas attīstības gaitas īpatnībām. Tika pielietotas šādas metodes: *vizuālā* – mutes, aukslējas un rīkles augšdaļas aplūkošana; *akustiskā* – elpošanas veida noteikšana, balss izmaiņas, īpatnēju skaņu konstatēšana ēšanas laikā (ar dzirdes palīdzību); *taktīlā* – pieskārieni, tauste, spiešana; *kinestēziskā* – kustību izpildīšanas spēju noteikšana.

Agrīnās rehabilitācijas dienestā (ARD) tika organizētas konsultācijas un veikts pētījums ar 102 bērniem, kuriem ir dažādas runas un valodas attīstības problēmas. 25% no šiem bērniem ir diagnosticēti rīšanas procesa, runas un valodas traucējumi. Vecāki meklēja palīdzību ARD dienestā dažādu iemeslu dēļ: rīšanas traucējumi (24%), runas un valodas traucējumi (44%). Bērnu izpēte norāda uz to, ka rīšanas traucējumi ietekmē runas kvalitāti, dažkārt arī visas valodas sistēmas normālu funkcionēšanu. Ir noskaidrots, ka 32% vecāku saviem bērniem nepamanīja rīšanas traucējumus, viņi konstatēja tikai runas un valodas attīstības traucējumus. Logopēdiskās izpētes laikā tika pierādīts, ka papildus valodas attīstības traucējumiem tiek diagnosticēti arī rīšanas traucējumi. 4% vecāku atzina, ka ir pamanījuši rīšanas, runas un valodas attīstības traucējumus. 32% vecāku šo traucējumu dēļ meklēja speciālistu palīdzību tad, kad viņu bērniem bija 2-3 gadi, t.i. tad, kad rīšanas process praktiski jau ir izveidojies un ir iespējams novērot lielu atšķirību starp normālu un patoloģisku rīšanas procesa norisi.

No lietuviešu valodas tulkoja Janīna Ponomorjova, Liepājas speciālās skolas logopēde.

MONTESORI PEDAGOĢIJA RUNAS UN VALODAS TRAUCĒJUMU KOREKCIJĀ

Gundega Tomele, MSc, Liepājas Universitāte

Visā pasaulē, tai skaitā arī Latvijā ir vērojama tendence pieaugt bērnu skaitam ar runas un valodas attīstības aizturi vai traucējumiem. Traucējumu struktūra kļūst arvien komplicētāka, to izpausmes izteiktākas, bet cēloņi – kompleksi. Daudzos gadījumos runas un valodas traucējumi nav primārais simptoms, bet gan kā saslimšanas (attīstības traucējuma, traumas) vai specifiska psiholoģiskā stāvokļa sindroma (simptomu kopuma) sastāvdaļa, tātad sekundāra parādība. Līdz ar to, veicot logopēdiskās korekcijas darbu, runas un valodas attīstība ir jāskata bērna attīstības kopveseluma kontekstā. Pat tad, ja runas traucējums skar kādas atsevišķas skaņas artikulāciju, logopēda darbs neaprobežojas tikai ar skaņu izrunas korekciju, bet gan ar visas valodas sistēmas un valodas bāzes funkciju attīstības veicināšanu (motorikas, izziņas sfēras un personības attīstību), kas vēlākā attīstības posmā nodrošinās sekmīgu rakstu valodas apguvi. Longitudināli zinātniski pētījumi apliecina sakarības starp valodas traucējumiem pirmsskolas vecumā un rakstu valodas traucējumiem skolas vecumā, kā arī korekcijas un preventīvo pasākumu nozīmi pirmsskolas vecumā. (*H.Catts, 1993, 1999, 2002, Mayer, 2010, Schleider, 2009*)

11

Logopēdijas zinātnes teorētiskajās atziņās tiek minēts par nepieciešamību valodas attīstības veicināšanas un korekcijas darbā ievērot sistēmiskuma, attīstības un veseluma pieejas principus, taču praksē bieži vien tie tiek ievēroti šaurākā izpratnē – tikai runas un valodas funkciju līmenī. Rezultāts: apmācības un korekcijas darba efektivitāte var būt nepietiekama, jo tiek mēģināts ietekmēt sekas, neiedarbojoties uz cēloņiem.

Kā viena no kopveseluma (sistēmiskums, attīstība, veselums) pieejas metodēm ir Montessori pedagoģija. Montessori pedagoģijas teorija, didaktiskie materiāli, metodika un prakse atbilst runas un valodas traucējumu korekcijas darba pamatnostādņēm un principiem. Tā nodrošina tādu attīstošo un

atvērto vidi, kas atbilst bērna individuālajām vajadzībām un interesēm, ievērojot kopveseluma pieeju. Montessori nodarbībās tiek radītas dabīgas runas situācijas un netieši veicināta bērna runas aktivitāte un saskarsme. Nodrošinot runas un valodas bāzes funkciju attīstību, adaptējot Montessori didaktiskos materiālus, kā arī pielietojot specifiskas logopēdiskās tehnoloģijas, veiksmīgi tiek veikta ne tikai runas un valodas attīstības veicināšana, bet arī tās traucējumu korekcija.

VALODAS ATTĪSTĪBAS ĪPATNĪBAS BILINGVĀLIEM BĒRNIEM

Baiba Trinīte, MSc, Liepājas Universitāte

Valodas attīstības īpatnību atklāšana un izpēte bilingvāliem bērniem ļauj labāk izprast valodas traucējumus šo bērnu grupā, kā arī izvairīties no kļūdām runas un valodas traucējumu diagnosticēšanā. Otrās valodas apguves process, bērna lingvistiskās spējas šī procesa laikā bieži līdzinās runas un valodas traucējumu simptomātikai monolingvāliem bērniem.

12

Pētījuma rezultāti norāda uz to, ka ne visiem bilingvāliem bērniem, kuri apmeklē skolas logopēdu ar diagnozi Valodas sistēmas nepietiekams attīstība (VSNA), ir vērojami valodas attīstības traucējumi abās valodās. Lielai daļai bērnu, kuriem ir vecumam atbilstošs dzimtās valodas attīstības līmenis, ir nepietiekami attīstīta otrās valodas (L2) kompetence.

Bilingvālu bērnu valodas apguves mehānismu pārzināšana ir svarīgs faktors šo bērnu runas un valodas attīstības līmeņa izvērtēšanā un tālākā korekcijas darba plānošanā.

Bilingvisms ir spēja sazināties divās valodās, ko bērns apgūst savā ģimenē vai saistībā ar sociālo un izglītības vidi. Process, kurā bērns apgūst savu otro valodu, var būt simultāns jeb vienlaicīgs un sukcesīvs jeb secīgs.

Panākumi otrās valodas apgūvē ir saistīti ar vairākiem faktoriem: L2 apguves vecums, L2 apguves vide, abu valodu lietošanas modeļi, sociāli-emocionālais faktors, kā arī lingvistiskās attiecības starp abām valodām un

runas analizatora centrālās daļas neuroanatomiskais stāvoklis. Bieži bilingvālu bērnu valodā ir vērojamas interferences un transfēru parādības, kas kļūdaini tiek uzskatītas par valodas traucējumu pazīmēm. Bērnam, kļūstot vecākam, ir vērojama intensīva interferenču samazināšanās valodā. Bērniem ar valodas traucējumiem interferences viņu runā nesamazinās saistībā ar vecuma faktoru, bet gan ilgstoša un regulāra logopēdiskā darba rezultātā.

STENDA REFERĀTI

KOREKCIJAS IESPĒJAS JAUNIEŠIEM AR STOSTĪŠANOS

Lauma Lūžniece, Rīgas 85.vidusskolas logopēde

Pētījuma teorētiskajā daļā iekļauta stostīšanās jēdziena teorētiskais aspekts, valodas traucējuma vēsturiskā attīstība, cēloņi un izpausmes veidi. Kā arī aprakstītas korekcijas metodes un iespējas jauniešiem ar stostīšanos.

Praktiskajā daļā ir aplūkota pedagoģiski koriģējoša darbība jauniešiem ar stostīšanos. Tā norisinājās jaunizveidotā atbalsta grupā cilvēkiem ar stostīšanos „Runā droši!”. Pētījumā tiek atspoguļots grupas dalībnieku apraksts, izanalizēta traucējuma izpausme, kā arī sniegta informācija kā notika korekcijas darbs ar jauniešiem, kādas korekcijas metodes tika izmantotas un kādi rezultāti tika sasniegti.

13

SKAŅU IZRUNAS TRAUCĒJUMI PRIEKŠLAICĪGI DZIMUŠIEM BĒRNIEM 5 GADU VECUMĀ

Kristīne Buša, Zemgales veselības centrs, Latvijas Universitāte

Katru gadu visā pasaulē aptuveni 15 miljoni mazuļu piedzimst priekšlaicīgi, Eiropā gada laikā priekšlaicīgi piedzimst 500 000 mazuļi, taču Latvijā 2011. gadā pāragri piedzima 1 100 bērnu. Šis ir ļoti liels priekšlaicīgi dzimušo bērnu skaits.

Priekšlaicīgi dzimušie bērni ir īpaša riska grupa dažādām īslaicīgām un ilglaicīgām veselības problēmām, taču pateicoties medicīnas tehnoloģiju attīstībai un medicīnas personāla profesionalitātei, arvien vairāk dziļi neiznēsātie mazuli izdzīvo.

Tā kā Latvijā nav veikts neviens pētījums par priekšlaicīgi dzimušu bērnu skaņu izrunas attīstību, tad autore diplomdarba ietvaros centās noskaidrot, kā priekšlaicīgas dzemdības ietekmē bērna runas attīstību un kāda ir runa šiem bērniem 5 gadu vecumā, salīdzinot ar laicā dzimušiem bērniem.

AGRĪNAS RUNAS TERAPIJAS IESPĒJAS INTERDISCIPLINĀRĀ KOMANDĀ

Maruta Tiltiņa, Veselības centrs – 4, Bērnu veselības centrs

Agrīnas runas terapijas efektivitāti nodrošina darbs interdisciplinārā komandā. Bērnu veselības centra speciālisti: agrīnas attīstības logopēds, fizioterapeits, Montessori speciālists realizē agrīnas rehabilitācijas programmas bērniem ar funkcionāliem traucējumiem. Ieteicamākās terapijas ir:

- miofunkcionālā terapija ar orofaciālās stimulācijas metodi, pielietojot orāli-motoros produktus: košļājamie riņķīši, plāksnītes, karotes u.c.,
- slinga terapija ar iespējām uzlabot galvas kontroli, košanas - rīšanas motoro bāzi, galvas kontroli,
- mūzikas radošā un receptīvā terapija, fiksējot motoru impulsu kontroli.

Mazuļu vecāki piedalās terapijā un novērtē rezultātus.

PIEREDZE ATBALSTA PERSONĀLA KOMANDAS DARBA IZVEIDĒ GARKALNES VIDUSSKOLĀ

Ināra Kļaviņa, Aiga Pavasare, Garkalnes vidusskolas logopēdes

Garkalnes skolā ar 2008./2009. mācību gadu tika licencēta speciālā pamatizglītības programma izglītojamiem ar mācīšanās traucējumiem. No 2012. gada pirmskolā izveidota logopēdiskā grupa (speciālā pirmsskolas izglītības programma izglītojamajiem ar valodas traucējumiem). Lai sniegtu atbalstu skolēniem ar īpašām vajadzībām skolā izstrādāta noteikta sistēma. Skolēni ar mācīšanās traucējumiem tiek integrēti vispārizglītojošās klasēs. Divas reizes nedēļā notiek nodarbības pie skolas logopēda, kurš palīdz konstatēt un labot skolēnu valodas problēmas. Tikai komandas darbs var nest augļus, jo pati problēma ir komplicēta - mācīšanās traucējumiem ir gan bioloģiski, gan pedagoģiski, gan sociālie cēloņi, kuri bieži vien sasaucas vai jau esošajiem pievienojas citi. Katram komandas speciālistam ir atšķirīgas zināšanas un prasmes, atšķirīgi palīdzības sniegšanas veidi un metodes, tomēr visiem ir vienāds mērķis - palīdzēt skolēniem, kuriem ir grūtības pamatizglītības programmas apguvē.

15

DARBA BURTNĪCA „ES VARU” VĀRDU KRĀJUMA PAPLAŠINĀŠANAI BĒRNIEM AR VALODAS SISTĒMAS NEPIETIEKAMU ATTĪSTĪBU

Nora Cīrule, Latvijas Universitāte

Diplomdarbā „Darba burtnīca „Es varu” vārdu krājuma paplašināšanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību” autore Nora Cīrule pētīja 5–6 gadīgo bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamas attīstības III runas attīstības līmeni vārdu krājuma paplašināšanas iespējas ar darba burtnīcu „Es varu” palīdzību.

Pētījuma mērķis – paplašināt vārdu krājumu bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamas attīstības III runas attīstības līmeni, izmantojot darba burtnīcas „Es varu”.

Pētījuma teorētiskajā daļā apskatītas Montesori pedagoģijas metodes, runas un valodas pamatojums, pirmsskolas vecuma bērnu vispārīgs raksturojums, viens no valodas traucējumu veidiem – valodas sistēmas nepietiekama attīstība.

Pētījuma praktiskajā daļā ir aprakstītas vārdu krājuma pārbaudes un paplašināšanas iespējas, pētījuma metožu izmantošana, bērnu apraksti (logopēdiskais slēdziens, testa rezultāti, rezultātu atspoguļojums dinamikā), darba autores izstrādātie korekcijas materiāli vārdu krājuma paplašināšanai un testēšanai.

STĀSTĪTPRASMES ATTĪSTĪŠANA BĒRNIEM AR VALODAS SISTĒMAS NEPIETIEKAMU ATTĪSTĪBU PIRMSSKOLAS VECUMĀ

16

Irina Cupere, Rīgas 220.pirmsskolas izglītības iestādes logopēde

Cilvēks ir sociāla būtne, kas komunicē sava starpā ar runas un valodas palīdzību. Runa ir specifiska, cilvēkam piemītoša psihiska darbība, kuru var raksturot kā saskarsmes procesu ar valodas starpniecību, kas aizņem $\frac{3}{4}$ no visa cilvēku mijiedarbības procesa. Valodas sistēmas nepietiekama attīstība jeb VSNA ir sistēmisks traucējums, kad skarti visi valodas komponenti – fonētika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika, ar nosacījumu, ka bērnam ir normāla redze, dzirde, intelekta attīstības līmenis. Bērnam ar VSNA visvairāk cieš tieši saistītā runa, tāpēc koriģējoši attīstošās darbības laikā īpaša uzmanība jāpievērš stāstītprasmes attīstīšanai: atstāstījumam, stāstījumam – aprakstam un stāstījumam ar radošās darbības elementiem. Pirmsskolas vecums, kad runa attīstās visintensīvāk, ir tas posms, kad, pēc iespējas ātrāk jāsāk darbs pie stāstītprasmes attīstīšanas. Koriģējoši

attīstošās darbības laikā nepieciešams izmantot dažādas speciālās metodes: mnemotehniku, modelēšanas un rotaļu metodes, komentētu zīmēšanu.

Pakāpeniski bērnam ar VSNA stāsītprasmes attīstās pietiekoši labi, un viņš varēs piedalīties sarunās kā pilnvērtīgs saskarsmes partneris.

TEMATISKIE UZSKATES ATTĒLI, KĀ VIENS NO LĪDZEKĻIEM VĀRDU KRĀJUMA PALIELINĀŠANAI 1.KLASES SKOLĒNIEM AR NEPIETIEKAMU VALODAS ATTĪSTĪBU SPORTA STUNDĀ

Irina Tihomirova, Rīgas 24.pamatskolas sporta skolotāja

Skolēna valodas sistēmas nepietiekama attīstība rada grūtības ne tikai saskarsmes procesā ar cilvēkiem, bet arī ievērojamus šķēršļus mācību programmas sekmīgā apguvē. Viņi kavē skolotāja vārdu izpratni. Apgūto viņi aizmirst ātrāk, nekā bērni, kuri mācās vispārīzglītojošās klasēs. Viņiem sagādā grūtības kustību apguve, kurās nepieciešama precīza koordinācija un ātrums, kā arī telpas izjūta.

17

Sīžetiskā stunda ir viena no darba formām, kura palīdz skolēnam paaugstināt interesi, nostiprināt atmiņu, domāšanas procesu un attēlošanas attīstīšanu. Stundai ir dažāda virziena mērķi: kustību un runas prasmes attīstīšanā.

Sadarbojoties ar priekšmetu skolotājiem, tika izstrādāti tematiskie uzskates attēli, kuri atspoguļo mācītos atslēgas vārdus. Kombinējot attēlus ar fiziskām aktivitātēm, to atcerēšanās notiek ātrāk. Balstoties uz rotaļām un kustību spēlēm paaugstinās motivācija mācīt jaunus vārdus.

Pētījumā organizēšanā tika pielietota literatūras avotu analīze, vizualizēšanas metode, tematiskie uzskates attēli, pedagoģiskais eksperiments, testēšana. Iegūtie rezultāti tika apstrādāti ar SPSS.

Klasēs, kurās pielietoja šo pieeju, tika noteikts statistiski ticams pieaugums kustību un runas prasmes izaugsmē.

AUDIOVIZUĀLO RUNAS PARAMETRU IZVĒRTĒŠANA PACIENTIEM AR IZŅEMAMA ZOBU PROTĒZĒM

Viktorija Artjomenko, Aldis Vidžis, Paula Boihmane, Jana Zolotuho,
Ilze Blūmentāle, Kristīne Broka, RSU

Zobu zaudējuma un tam sekojošās protezēšanas dēļ mutes dobumā rodas izmaiņas, kas var negatīvi ietekmēt runas kvalitāti un saprotamību. Runa ir svarīgākā komunikācijas forma sabiedrībā. Mūsu darba mērķis bija izstrādāt runas izvērtēšanas protokolu, kuru veic logopēdi. Pētījumā piedalījās 100 pacienti. Katram pacientam tika izvērtēts mutes dobuma veselības stāvoklis un veikti 5 runas paraugu video ieraksti. 2 audiologopēdi neatkarīgi analizēja 500 video ierakstus, nosakot audiovizuālos runas kvalitātes parametrus. 68% no visiem pētījumā iekļautiem pacientiem konstatēts viena vai vairākas runas kvalitatīvās izmaiņas, bet kontroles grupas pacientiem runas izmaiņas konstatētas 20% gadījumos ($p=0,005$). Neprecīza skaņu izruna parādās pacientiem ar neatbilstošu zobu protēžu funkcionālo vērtību (40%), salīdzinot ar kontroles grupas indivīdiem ($p = 0,005$).

Izstrādātais protokols ir objektīvs, starp ekspertiem viedokļu saskaņotības līmenis ir augsts (89%). Runas kvalitatīvas izmaiņas sastopamas 2/3 no visiem pacientiem ar izņemamām zobu protēzēm un tikai 1/5 kontroles grupas pacientiem

Visbiežāk tika konstatēta neprecīza skaņu izruna.

KOMUNIKĀCIJAS SPĒJU VĒRTĒJUMS MENTĀLI RETARDĒTIEM BĒRNIEM AR KOHLEĀRO IMPLANTU

I.Klatenberga, S.Kušķe, I.Blūmentāle, R.Straume, Latvijas Bērnu
Dzirdes centrs

Pētījumā tika vērtētas komunikācijas prasmes 24 bērniem ar būtiski pazeminātām kognitīvajām spējām (S.O.N-R tests, Vekslera tests), kuri vismaz vienu gadu lieto kohleāro implantu un ir vērojams progress dzirdes uztverē (Listening Progress Profile, analizētas audiogrammas brīvajā skaņu laukā un noteikts vidējais dB līmenis). Komunikācijas spējas tika noteiktas pēc Komunikācijas funkciju klasifikācijas sistēmas (Communication Function Classification System CFCS), pēc kuras četriem bērniem komunikācijas prasmes atbilda pirmajam līmenim un tika turpinātas vērtēt runas prasmes pēc VRS (Viking Speech Scale 2010).

IZSTĀDES MATERIĀLI

19

Autore: Tatjana Kuļbacka, Rīgas 92.vidusskolas logopēde

Logopēdiskās spēles:

1. Mīklu loto „Mācāmies pareizi izrunāt skaņu L”.
2. Mīklu loto „Mācāmies pareizi izrunāt skaņu R”.
3. „В лото – загадки играем, звук Р в речи закрепляем”
4. „В лото – загадки играем, звук Л в речи закрепляем”.
5. „В лото загадки играем, звуки С, З, Ц в речи закрепляем”
6. „В лото – загадки играем, звук Ч в речи закрепляем”.

Grāmata:

„Кроссворды решаем – речь развиваем”.

Logopēdiskie palīg līdzekļi:

1. Signālkartītes / 5 kartīšu komplekts./ krievu val. Darbam ar grupu atbildes pārskatāmībai. (krievu val.)
2. „Мы немножко отдохнем и опять писать начнем” /vingrinājumi pirkstu un roku delnu smalkās motorikas attīstībai/.(latv. un krievu val).

Autore: Nellija Niklase, Cēsu pirmsskolas izglītības iestādes „Pīlādzītis” logopēde

Darba lapas pirmsskolas vecuma bērniem fonemātiskās uztveres veidošanai. Darba lapas skaņām M, R, L, S, Z, Š, Ž. Izveidoti dažādi varianti, ievērojot pakāpenības principu, bērna spējas un zināšanu pieredzes līmeni.

Autore: Ingrīda Jermacāne, Cēsu pirmsskolas izglītības iestādes „Pīlādzītis” logopēde

20

“**LOTO**”. Loto pirmsskolas vecuma bērniem vārdu krājuma paplašināšanai, skaņu K – G diferencēšanai.

Autore: Ilze Vilka, Latvijas Universitāte

Māksliniece: Signe Ērmāne-Ļitvina

Ģirta burtu grāmata

Materiāls paredzēts skaņu pareizas izrunas veidošanai, skaņu diferencēšanai, vārdu krājuma bagātināšanai, skaņu analīzei, skaitīšanas iemaņu attīstīšanai, burtu apguvei .

„Ģirta burtu grāmata” izmantojama gan kā grāmata, gan kā atsevišķas darba lapas.

„Ģirta burtu grāmata” pielikumā ievietoti attēli katrai mācāmai skaņai. Attēlus var izmantot gan skaņu noteikšanas, diferencēšanas posmā, gan spēlēt kā atmiņas spēli. Attēlus var izmantot gan strādājot ar „Ģirta burtu grāmatu”, gan bez tās.

„Ģirta burtu grāmata” veidota kā palīgmateriāls skolotājiem logopēdiem, vispārizglītojošo un speciālo pirmsskolas iestāžu pedagogiem, vecākiem un vecvecākiem.

Grāmata veidota kā didaktiskais materiāls:

- Skaņu izrunas traucējumu gadījumos;
- Fonemātiskās uztveres attīstīšanai;
- Vārdu krājuma paplašināšanai;
- Gramatisko formu nostiprināšanai;
- Bērnu valodas vispusīgai attīstīšanai;
- Psihisko procesu (uztveres, domāšanas, atmiņas, iztēles) attīstībai.

Autore: Asja Kuike, Talsu sākumskolas, Lībagu sākumskolas
logopēde

Attīstošās valodas spēles

Darba materiāli – spēles laukums, kauliņi

Uzdevumi:

- Attīstīt prasmi darboties grupā, kopā spēlēt spēli;
- Attīstīt kādu no valodas prasmēm.

Bērna uzdevums:

- Mest metamo kauliņu.
- Kādu punktu skaitu uzmet, par tik lauciņiem dodas uz priekšu.
- Ja apstājas uz krāsaina laukuma, tad nosauc kādu no latviešu valodas skaņām, pirms spēles norunātām – patskaņus, divskaņus, līdzskaņus, vai kādu gramatisku uzdevumu.

- Var izmantot palīgīdzekļus, attēlu kartītes, burtu kartītes – var nosaukt vārdu, kas sākas uz konkrētu skaņu, vai pateikt, ar kādu skaņu sākas paceltās kartītes attēla nosaukums u.t.t.

